

УДК 329.09.5(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-2-3>**Роман ПОРОНЮК,***orcid.org/0000-0001-5289-9431**ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна) rporon@gmail.com***Ольга ГАПЕЄВА,***orcid.org/0000-0002-3145-7025**кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної,
кадрової роботи та оборонного планування
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна) o.gapeewa@gmail.com*

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДСКІСТЮ ТА ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

У статті досліджується історичний процес формування цілісної системи взаємодії з громадськістю та інформування населення про діяльність українського війська в особливий період: від початку проведення Антитерористичної операції на території Донецької і Луганської областей у 2014 році до перших днів повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року.

Розглянуто та проаналізовано доцільність та ефективність організаційних заходів щодо реформування прес-служб Міністерства оборони України, Генерального Штабу Збройних Сил України, командувань родів та видів військ (сил), оперативних командувань, військових частин бригадної і полкової ланки й Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (військових комісаріатів).

Окрема увагу у статті акцентована на створенні прес-служби штабу антитерористичної операції на сході України у 2014 році. Саме тоді, у розпал жорстких кровопролитних боїв на території Донецької та Луганської областей, російська федерація застосувала весь арсенал новітніх методів гібридної війни та, по суті, «вкидувала» в український інформаційний простір неправдиві або ж викривлені новини про події того часу. Тому, враховуючи величезний запит українського суспільства, міжнародного співтовариства щодо отримання достовірної, об'єктивної та, найголовніше – оперативної інформації дізнаватися правдиву інформацію, виникла необхідність у створенні абсолютно нового інформаційного організму для нашої держави – прес-служби у складі штабу антитерористичної операції.

Також у статті розглянуто питання реорганізації системи друкованих військових ЗМІ (газет, журналів, тощо) з подальшою їх трансформацією в електронні ЗМІ та входженням в інформаційний простір у мережі Інтернет. Досліджено процес створення системи зв'язків з громадськістю та відповідність її вимогам країн НАТО у нещодавно створених військових структурах, родах та видах військ (сил) у Збройних Силах України.

Вивчено питання комплектування офіцерських посад структури зв'язків з громадськістю та їх подальша фахова підготовка для належного виконання службових обов'язків

Ключові слова: прес-служби, зв'язки з громадськістю, ЗМІ, медіа, Міністерство оборони України, Збройні Сили України, інформаційна війна.

Roman PORONYUK,

orcid.org/0000-0001-5289-9431

*PhD Student at the Scientific and Organizational Department
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine) rporon@gmail.com*

Olga GAPEYEVA,

orcid.org/0000-0002-3145-7025

*Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,
Associate Professor at the Department of Mobilization,
Personnel Organization and Defence Planning
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine) o.gapeewa@gmail.com*

DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF INTERACTION WITH THE PUBLIC AND INFORMATION OF THE POPULATION IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE IN A SPECIAL PERIOD

The article examines the historical process of forming an integral system of interaction with the public and informing the population about the activities of the Ukrainian army in a special period: from the beginning of the Anti-Terrorist Operation in the territory of Donetsk and Luhansk regions in 2014 to the first days of the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine on February 24, 2022.

The expediency and effectiveness of organizational measures regarding the reform of the press services of the Ministry of Defense of Ukraine, the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, the commands of branches and types of troops (forces), operational commands, military units of the brigade and regimental level, and Territorial centers of manning and social support (military commissariats).

Special attention in the article is focused on the creation of the press service of the headquarters of the anti-terrorist operation in the east of Ukraine in 2014. It was then, in the midst of fierce fighting in the Donetsk and Luhansk regions, that the Russian Federation used the methods of hybrid warfare and essentially "threw" false or distorted news about the events of that time into the Ukrainian information space. Therefore, taking into account that the Ukrainian and international society wanted to know the true information, it became necessary to create a new body of the press service as part of the headquarters of the anti-terrorist operation.

The article also examines the reorganization of the system of printed military mass media (newspapers, magazines, etc.) with their further transformation into electronic mass media and the filling of the information space on the Internet.

The process of creating new military structures, branches and types of troops (forces) in the Armed Forces of Ukraine in the conditions of hostilities and the creation of a public relations system in them and its compliance with the requirements of NATO countries were studied. The issue of staffing officer positions in the structure of public relations and their further professional training for the proper performance of official duties has been studied.

Key words: *press services, public relations, mass media, media, Ministry of Defense of Ukraine, Armed Forces of Ukraine, information warfare.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Інформаційна агресія російської федерації щодо України розпочалася ще задовго до анексії АР Крим та початку бойових дій на Сході нашої держави. Їй передувала багаторічна підготовка та проведення інформаційно-психологічних операцій проти населення, влади, громадських та релігійних організацій, українського війська, мови, культури тощо.

Сьогодні триває жорстоке протиборство не лише на лінії фронту, але й в інформаційному полі України. Отже, нагальною проблемою є пошук форм, методів і засобів інформування суспільства; вироблення оптимальної моделі системи протидії негативному інформаційному впливу, збереженні довіри наших громадян та міжнародної спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання інформування населення про діяльність українського війська та взаємодії з громадськістю в особливий період вивчали українські дослідники, серед яких С. Сегеда, А. Наурузов, Н. Підмогильна. Зокрема, С. Сегеда у статті «Засоби масової комунікації у зоні бойових дій: історичний досвід і сучасність» досліджував досвід використання сучасних військових засобів масової інформації у контексті формування патріотизму і мотивації українського війська (Сегеда, 2017: 5-19). Автором висвітлено низку проблемних питань, зокрема, щодо професіоналізму військових кореспондентів, якості інформаційного продукту, спрямованого на потреби споживача, та необхідності здійснення постійного моніторингу

ситуації для вивчення реакції респондентів і отримання зворотного зв'язку (Сегеда, 2017: 5-19).

Н. Підмогильна, А. Наурузов у статті «Українська військова преса: відповідність часу» досліджували діяльність Центрального друкованого видання Міністерства оборони України – газети «Народна армія» та газети «Чорне Сонце» – новоствореного видання полку особливого призначення «Азов» у складі Національної гвардії України. Відтак, автори роблять висновок: незважаючи на певні відмінності у висвітленні подій та змісту контенту видань, що вивчались ними, вони рівною мірою інформують суспільство про діяльність Збройних Сил України та сприяють формуванню позитивного іміджу українського військовика (Підмогильна, Наурузов, 2019: 62-69).

Разом з тим, історичний процес формування системи інформування населення про діяльність українського війська та взаємодія представників Збройних Сил України з громадськістю в особливий період розглядається нами вперше.

Метою наукової розвідки є дослідити доцільність та ефективність заходів оптимізації системи зв'язків з громадськістю та інформування у Збройних Силах України в особливий період.

Виклад основного матеріалу.

Вже на початку 2014 року недолюга діяльність тодішнього військово-політичного керівництва України спричинила суттєве зниження бойових спроможностей українського війська, що у свою чергу, призвело до загрози національній безпеці нашої держави.

Завдяки волі українського народу та потужній всебічній підтримці силового блоку, а також відкритій інформаційній політиці держави, ми вистояли. На цьому фоні розпочалось створення дієвої системи інформування громадськості про діяльність українського війська відповідно до стандартів НАТО.

Варто зазначити, що у зазначений період часу російський ворог здійснював цілеспрямований інформаційний вплив на населення України, метою якого були зриви планів проведення мобілізації, блокування доріг, військових частин, посилення зневіри у частини суспільства, внутрішньополітичні чвари. Тож з'явилась гостра необхідність у проведенні якісного інформування громадян, роз'яснення військової позиції держави, тощо.

Як відомо, у березні 2014 році, для протистояння збройній агресії російської федерації, в Україні було проведено часткову мобілізацію людських та транспортних ресурсів у Збройні Сили України, Національну Гвардію України,

Державну прикордонну службу та інші військові формування. У цей період часу в обласних військових комісаріатах (у відділах по роботі з особовим складом та громадськістю) було уведено посаду головного спеціаліста, на якого покладалась організація взаємодії зі ЗМІ. Такі посади проіснували до 01 квітня 2015 року. Проте організаційно таке підпорядкування було дещо недоцільним, оскільки більшість рішень щодо висвітлення тих чи інших подій і формат реагування на них погоджує, як правило, виключно командир підрозділу, у даному випадку – військовий комісар. Отже, посада начальника відділу по роботі з особовим складом та громадськістю стала, фактично, додатковою ланкою, яка лише сповільнювала швидкість реагування на ту чи іншу подію, штучно збільшуючи час погодження, надання коментарів, роз'яснень.

З початком проведення Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей (далі – АТО) прес-служба, як окремий структурний підрозділ у штаті Антитерористичного центру при Службі безпеки України (далі – АЦ), не була передбачена. 15 травня 2014 року, з метою забезпечення оперативного та об'єктивного інформування громадськості про Антитерористичну операцію розпорядженням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України № 862/2014-рп було доручено керівникові АЦ "...вжити невідкладно додаткових заходів щодо налагодження систематичного, повного та достовірного інформування громадськості оперативним штабом з проведення антитерористичної операції про хід антитерористичної операції, щодо забезпечення сприяння журналістам, працівникам засобів масової інформації у провадженні ними професійної діяльності, оперативного надання їм відповідно до норм Закону України «Про боротьбу з тероризмом» інформації про антитерористичну операцію, а також сприяння в обробці та передачі такої інформації; забезпечити для організації та проведення роботи... створення у триденний строк у складі оперативного штабу з проведення антитерористичної операції оперативної групи з інформування громадськості (далі – оперативна група) на чолі з представником Міністерства оборони України, із включенням до її складу представників суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом; забезпечити вирішення питань щодо оснащення оперативної групи необхідними технічними засобами збору, обробки та передачі інформації, організацію прес-центру для роботи засобів масової інформації в місці

дислокації оперативного штабу з проведення анти-терористичної операції. Керівникам суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, визначити представників для роботи у складі оперативної групи. Тимчасово виконуючому повноваження Глави Адміністрації Президента України забезпечити координацію взаємодії оперативного штабу з проведення антитерористичної операції з представниками засобів масової інформації.» (ЗУ, 2014)

З 17 травня 2014 року група у складі 4 осіб (по одному представнику від МОУ, СБУ, НГ та ДПСУ) розпочала свою діяльність. Один з перших спікерів штабу АТО полковник запасу Олексій Дмитрашківський зазначає: "...замість спільного і єдиного прес-центру АТО, внаслідок певного самоусунення «заінтересованих органів», весь тягар і вся відповідальність відповідно лягла на військових журналістів та представників прес-служб ЗСУ..." (Дмитрашківський, 2015).

У подальшому склад оперативної групи з інформування громадськості збільшувався: прес-центри створювались у кожному секторі АТО, а також безпосередньо у самих бойових частинах – формувалась цілісна система інформування суспільства про перебіг бойових дій на східних рубежах України. Також, за ініціативи керівництва МОУ, з метою оперативного збору інформації у зоні проведення АТО, були задіяні на постійній основі декілька мобільних груп з числа військових журналістів Центральної Телерадіостанції Міністерства Оборони України, газети «Народна армія» тощо.

Важливим фактором підвищення ефективності інформування громадськості стало залучення до складу сил та засобів забезпечення прес-центру АТО у першій половині 2014 року польової друкарні газети «Народна армія» Основним завданням військових журналістів стало продукування інформаційних матеріалів та газет з подальшим їх розповсюдженням серед військовослужбовців та місцевих мешканців у зоні проведення АТО. Польова друкарня проіснувала до роздержавлення газети «Народна армія» у 2018 році (Кушнір, 2022).

На початку 2015 року розпочався активний процес створення прес-служб бригад. У бойові бригади за мобілізацією були призвані професійні журналісти, які мали неабиякий досвід роботи у системі ЗМІ. Спостерігалась ситуація, коли досить часто про події і проблеми вони робили вільні дописи на власних сторінках у соціальних мережах, що призводило до витоку інформації і загострення уваги суспільства. Відтак,

вищим військовим командуванням було прийнято рішення укомплектувати посади прес-офіцерів бригад мобілізованими журналістами, які мають усі необхідні вміння та навички, після закінчення ними відповідних курсів підвищення кваліфікації та підготовки. Наприкінці лютого 2015 року у соціальних мережах Міністерство оборони України розміщує оголошення: «До уваги мобілізованих представників ЗМІ! Фотокори, оператори, кореспонденти, пропонуємо вам посаду прес-офіцера підрозділу. Під час служби ви матимете можливість працювати за своєю основною спеціальністю, чим, на наше переконання, принесете ще більшу користь Батьківщині та суспільству. Якщо ви маєте звання офіцера запасу й отримали повістку, або ж добровольцем пішли до військомату, чекаємо на ваше резюме та посилання на приклади робіт: cvmodu@ukr.net. Кількість місць обмежена, тому відбір буде проводитися на конкурсній основі» (Повідомлення, 2014).

Начальник прес-служби Командування Сухопутних Військ майор В. ФІТЬО розпочав свій військовий шлях саме з цих курсів. У своєму коментарі Львівському Інтернет-виданню «Депо» він зазначає: «Як з'ясувалося, це був такий собі пілотний проект, тому що досвіду роботи прес-офіцерів ні в кого на той час не було. Це був перший такий збір людей з усієї України, які мають певне відношення до журналістики (діючі журналісти, фотографи), яких почали вчити на прес-офіцерів. Варто відзначити, що навчання проводили досить таки активне. Залучали викладачів і з Інституту журналістики, і з Військового інституту, а також політологів і практикуючих журналістів, які пройшли війну (зокрема "Буря в пустелі" в Іраку), і ділилися з нами отриманим досвідом. Також були лекції ізраїльських офіцерів, зокрема Віктор Верцтнер виходив з нами на зв'язок по Skype. Ми були фактично першим випуском цієї школи прес-офіцерів» (Фітьо, 2015)

Отже, у 2015 році на посади прес-офіцерів бригад підпорядкування Командування Сухопутних Військ призначають професійних журналістів, операторів, блогерів тощо. Їх професіоналізм суттєво підсилив інформаційний фронт.

У цьому ж році посади офіцерів, які відповідають за роботу зі ЗМІ, уводяться до штату бригад підпорядкування Повітряних сил Збройних Сил України. Аналогічно, відповідні посади з'являються у чотирьох повітряних командуваннях.

У 2015 році у штат Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного уводять посаду прес-офіцера.

Враховуючи величезну кількість міжнародних військових заходів та значний інтерес українського суспільства та міжнародного співтовариства, у Міжнародному центрі миротворчості та безпеки Національної академії сухопутних військ ім. Гетьмана Петра Сагайдачного та з метою висвітлення міжнародних навчань, підготовки українських військових за стандартами НАТО, співпраці з іноземними журналістами також вводиться посада прес-офіцера.

Зазначимо, що у продовж 2016-2017 рр. у Збройних Силах України створюються окремі види і роди військ – Сили спеціальних операцій і Десантно-штурмові війська. Для належного інформаційного супроводу їх діяльності також створюються прес-служби. Згодом посади прес-секретарів вводяться до штату навчальних центрів ЗС України. Основним завданням їх діяльності є висвітлення підготовки військовослужбовців ЗС України та їх повсякденної діяльності.

У 2018 році в обласних військових комісаріатах вводиться посада прес-офіцера, який підпорядкований безпосередньо військовому комісару ру (Фітьо, 2021), а згодом, групу зв'язків з громадськістю (у подальшому – служба) уведено і до складу Військової служби правопорядку (Потапов, 2021).

На виконання вимог Закону України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» 27 грудня 2018 року розформовують газету «Народна армія». Натомість Міністерство оборони України засновує нову структуру – Інформаційну агенцію. Основними завданнями та напрямками її діяльності якої є: збирання, обробка, створення, зберігання, підготовка до поширення, випуску та розповсюдження офіційної інформації про діяльність Міністерства оборони України та Збройних Сил України. Також у сферу її компетенції входить видання електронної, друкованої та фото продукції (бюлетенів, часописів, журналів, дайджестів, довідників, тощо).

Таким чином, Інформаційна агенція виготовляє та поширює повноцінно готовий до використання як медійними організаціями та структурами, так і індивідуальними споживачами, інформаційний продукт мілітарного характеру. (Історична довідка, 2022)

У підпорядкуванні Інформаційної агенції – інформаційні відділи, колишні медіа-центри, які були у складі газети «Народна армія». Відтак, представництва зосереджені наступним чином:

Схема 1. Історична довідка Інформаційної агенції (Історична довідка, 2022)

Отже, необхідність інформувати суспільство про стан справ у Збройних Силах України, соціальна підтримка військових та членів їхніх родин, проблеми та пошук шляхів їх подолання, відсіч інформаційним атакам ворога стало фоном, на якому створювались та трансформувались прес-служби бригад, родів, видів Збройних Сил України.

На початку 2020 року створено Командування медичних сил Збройних Сил України та Командування Сил підтримки Збройних Сил України. 3 01 січня 2022 року, шляхом злиття частин і підрозділів, відповідно до закону «Про основи національного спротиву» набули статусу окремого роду військ Командування територіальної оборони, Командування Сил логістики та Війська зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України.

Разом з тим, станом на вересень 2021 року (у січні 2022 року з'явилися прес-служби у командванні Територіальної оборони), отже нині струк-

тура управління зв'язків з громадськістю Збройних Сил України виглядає наступним чином: (Сеник, 2021: 65)

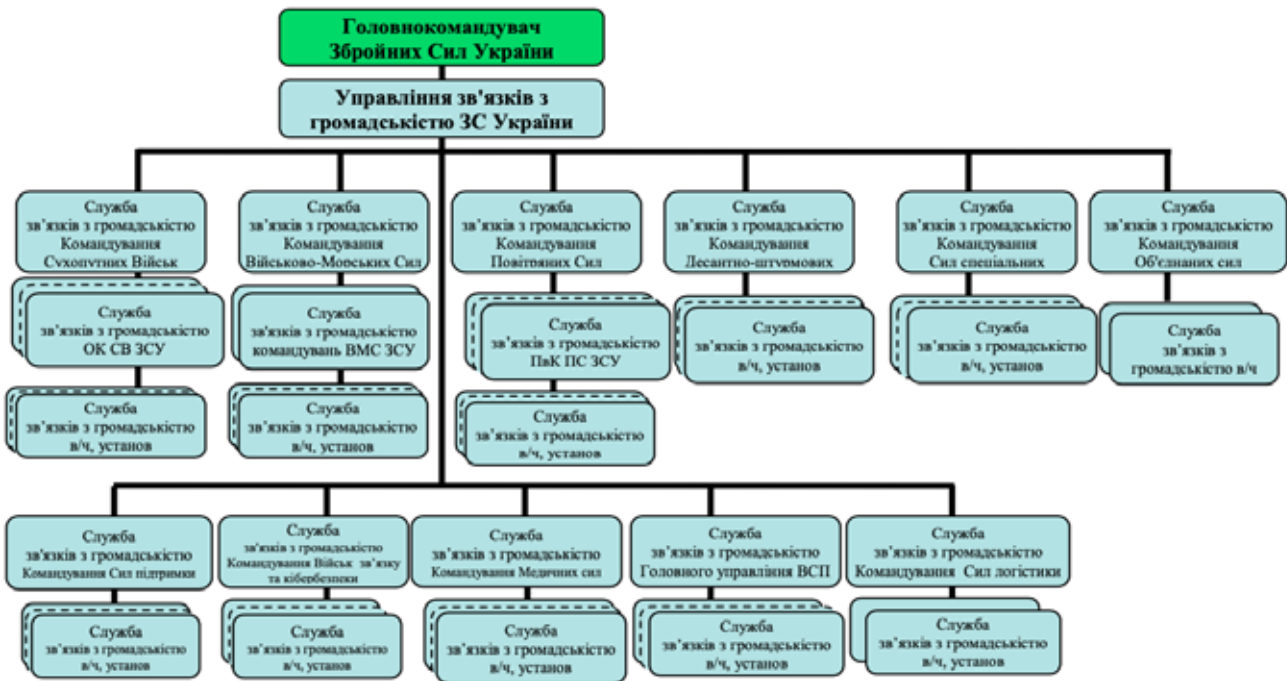

Схема 2. Структура управління зв'язків з громадськістю Збройних Сил України

Зауважимо, що відповідно до Указу Президента України від 12 січня 2015 року № 5 «Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”», більшість структур прес-служб мають бути представлені у соціальних мережах (Указ Президента, 2015).

Аналіз організації служби зв'язків з громадськістю свідчить, що не у всіх підрозділах є прес-служби. У тих підрозділах, де відсутня штатна посада офіцера прес-служби – відповідним наказом командира військової частини (установи) призначається відповідальна посадова особа. Як правило, це офіцери структури морально-психологічного забезпечення. Зазвичай, це невеликі підрозділи такі, як окремі батальйони, районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (в останнього відсутні посади структури МПЗ, тому обов'язки покладаються на інших офіцерів). Цей метод досить активно використовується. Проте він має багато недоліків. Передусім, це відсутність фахової освіти. Друге – такі обов'язки є виключно додатковим навантаженням до їх основних обов'язків за їх штатною посадою. Наприклад, якщо штатних прес-офіцерів заборонено залучати до будь-яких видів додаткової діяльності (наряди, комісії, про-

ведення службових розслідувань) то посадові особи, яким доручено обов'язки прес-офіцера, як додаткове навантаження, залучаються до усіх видів робіт.

Як бачимо, у Збройних Сил України створена досить розгалужена система діяльності прес-служб. Аналіз багатьох сторінок прес-служб, які ведуть відповідні офіцери структури зв'язків з громадськістю у соціальній мережах, дозволяє виділити декілька форм та методів проведення інформування:

1. Ведення активної комунікації з метою інформування суспільства про діяльність даного підрозділу шляхом написання власних інформаційних повідомлень, співпраця з представниками ЗМІ, тощо.

2. Ведення комунікації з метою інформування громадян шляхом співпраці з представниками ЗМІ та подальшим поширенням їхніх повідомлень на сторінках у соціальних мережах.

3. Відсутність будь-яких власних інформаційних повідомлень та співпраці з представниками ЗМІ. Як правило, така категорія прес-служб обмежується незрозумілими репостами інформаційних повідомлень, які не стосуються безпосередньої інформаційної діяльності військового підрозділу.

Найефективнішим, на нашу думку, є перший метод ведення зв'язків з громадськістю. Тут, як правило, демонструється професіоналізм офіцера-журналіста та повна довіра й цілковите розуміння вищим командуванням важливості використання даного функціоналу з максимальною ефективністю.

Другий метод також демонструє розуміння командира щодо важливості висвітлення діяльності військового підрозділу та здатність офіцера-журналіста організувати таку співпрацю. Характерним для даного метода є те, що офіцер прес-служби не видає власних інформаційних публікацій та повідомлень, проте, організовує та надає можливість створити ексклюзивні інформаційні матеріали як військовим, так і цивільним ЗМІ.

Третій метод, як правило характеризує некомпетентність офіцера прес-служби, байдужість, відсутність контролю за роботою підлеглих а іноді і звичайне нерозуміння вищим командуванням необхідності інформування суспільства про діяльність даного військового підрозділу.

Висновок. Ще до початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти українського народу у лютому 2022 року, у Збройних Силах України було створено логічну та дієву сис-

тему комунікації зі своїми громадянами та міжнародним суспільством.

І якщо протягом 1991–2014 років служба зв'язків з громадськістю Збройних Сил України лише “боролася” за своє виживання через брак єдиного бачення її структури і функцій з боку військового командування, то у 2014–2022 роках відбувався її якісний розвиток відповідно до завдань, визначених низкою концептуальних документів з питань національної безпеки України.

Нині практично усі військові з'єднання мають у своєму складі прес-службу, окремі підрозділи – визначених посадових осіб, які відповідають за співпрацю зі ЗМІ. Кількість інформаційних повідомлень щодо діяльності українського війська в рази більша та якісніша. Натомість, повністю знищена система друкованих військових ЗМІ, яка у сучасних реаліях, вкрай важлива та необхідна, особливо в зоні ведення бойових дій, де відсутній не лише зв'язок, інтернет, радіо та телебачення, а досить часто і сама електрика.

У наших подальших дослідження ми розглянемо особливості підготовки військових журналістів та фахівців по зв'язках з громадськістю у перші роки Незалежності України у контексті заходів реформування Збройних Сил України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сенік Б.М. Методичний посібник з організації зв'язків з громадськістю у Збройних Силах України. Київ : ГШ ЗСУ, 2021. 352 с.
2. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення 02.05.2022).
3. Особистий архів Р. Поронюка. Інтерв'ю з В. Фітьо – прес-секретарем військової частини А0998 (записано 05.11.2021).
4. Особистий архів Р. Поронюка. Інтерв'ю з Інтерв'ю з підполковником В. Потаповим – начальником групи зв'язків з громадськістю Головного управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (записано 21.04.2021).
5. Особистий архів Р. Поронюка. Інтерв'ю з нтерв'ю з полковником В. Кушнір – прес-секретарем Міністра оборони України (записано 17.03.2021).
6. Інформаційні редакції. *Armyinform* : веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/about-us/> (дата звернення 28.05.2022).
7. Підмогильна Н.В., Наурузов А.Р. Українська військова преса: відповідність часу. *Communications and communicative technologies*. 2019. Вип. 19. С. 62–69.
8. Дмитрашківський О. І радий би служити, але вислужуватись бридко. Інформаційно-правовий журнал “Спеціальний коментар”. URL: <http://speckomentar.net/index.html> (дата звернення 20.08.2021).
9. До уваги мобілізованих представників ЗМІ. Офіційна сторінка Міністерства оборони України у мережі Facebook: веб-сайт. URL: https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/photos/a.209841809078332/863595837036256/?comment_id=864916546904185 (дата звернення 20.02.2022).
10. Прес-офіцер «залізної» Фітьо: Про війну, роботу з журналістами та стереотипи щодо армії. *Depo.ua* : веб-сайт. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/pres-officer-fito-pro-robotu-z-zhurnalistami-ta-stereotipi-schodo-armiyi-20170802616216> (дата звернення 22.02.2022).
11. Про заходи щодо забезпечення інформування громадськості про антитерористичну операцію : Розпорядження Президента України від 15.05.2014 № 862/2014-рп. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8622014-rp-17232> (дата звернення 20.05.2022).
12. Сегеда С.П. Засоби масової комунікації у зоні бойових дій: історичний досвід і сучасність. *Воєнно-історичний вісник*. 2019. № 31(1). С. 5–19.
13. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення 20.05.2022)

REFERENCES

1. Senyk B.M. Metodychnyi posibnyk z orhanizatsii zviazkiv z hromadskistiu u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Methodical manual for the organization of public relations in the Armed Forces of Ukraine.] Kyiv. 2021. 352 p. [in Ukrainian].
2. Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu: Zakon Ukrainy vid 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (data zvernennia 02.05.2022). [in Ukrainian].
3. Osobystyi arkhiv R. Poroniuka. Interviu z V. Fitio – pres-sekretarem viiskovoi chastyny A0998 (zapysano 05.11.2021). [in Ukrainian].
4. Osobystyi arkhiv R. Poroniuka. Interviu z Interviu z pidpolkovnykom V. Potapovym – nachalnykom hrupy zviazkiv z hromadskistiu Holovnoho upravlinnia Viiskovoi sluzhby pravoporiadku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (zapysano 21.04.2021). [in Ukrainian].
5. Osobystyi arkhiv R. Poroniuka. Interviu z nterviu z polkovnykom V. Kushnir – pres-sekretarem Ministra obrony Ukrainy (zapysano 17.03.2021).
6. Informatsiini redaktsii. *Armyinform* : veb-sait. URL: <https://armyinform.com.ua/about-us/> [in Ukrainian].
7. Pidmohylina N.V., Nauruzov A.R. Ukrainska viiskova presa: vidpovidnist chasu [Ukrainian military press: appropriateness of time]. *Communications and communicative technologies*. 2019. Nr. 19. P. 62-69. [in Ukrainian].
8. Dmytrashkivskyi O. I. radyi by sluzhyty, ale vysluzhuvatys brydko. *Informatsiino-pravovy zhurnal “Spetsialnyi komentar”*. URL: <http://speckomentar.net/index.html> (data zvernennia 20.08.2021). [in Ukrainian].
9. Do uvahy mobilizovanykh predstavnykiv ZMI. Ofitsiina storinka Ministerstva obrony Ukrainy u merezhi Facebook: veb-sait. URL: https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/photos/a.209841809078332/863595837036256/?comment_id=864916546904185 (data zvernennia 20.02.2022). [in Ukrainian].
10. Pres-ofitser “zaliznoi” Fitso: Pro viinu, robotu z zhurnalistamy ta stereotypy shchodo armii. *Depo.ua* : veb-sait. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/pres-oficer-fito-pro-robotu-z-zhurnalistami-ta-stereotipi-schodo-armiyi-20170802616216> (data zvernennia 22.02.2022). [in Ukrainian].
11. Pro zakhody shchodo zabezpechennia informuvannia hromadskosti pro antyterorystychnu operatsiiu : Rozpo riadzhennia Prezydenta Ukrainy vid 15.05.2014 № 862/2014-rp. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8622014-rp-17232> (data zvernennia 20.05.2022). [in Ukrainian].
12. Sheheda S.P. Zasoby masovoi komunikatsii u zoni boiovykh dii: istorychnyi dosvid i suchasnist [Means of mass communication in the war zone: historical experience and modernity]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. 2019. Nr 31(1). P.5-19. [in Ukrainian].
13. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 roku № 5 “Pro Stratehiiu staloho rozvytku “Ukraina – 2020” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>, data zvernennia 20.05.2022 r [in Ukrainian].